

belangrijk wanneer het ging om kapitaal, voor de Osse groep wanneer het ging om grondstoffen en marketing. Marktverhoudingen en de aard van de bedrijfstakken bepaalden uiteindelijk welke strategieën en netwerken belangrijk waren en hoe lang ze belangrijk bleven.

Het doet wellicht wat vreemd aan om grote tot zeer grote bedrijven — zoals Unilever — geassocieerd te zien met het predikaat familiebedrijf. De families die aan de stichting van bedrijven hebben bijgedragen hadden en hielden echter lange tijd hun invloed. De bedrijfshistoricus van Unilever, Wilson, heeft de invloed van de families opzettelijk gebagatelliseerd, zo laat Arnoldus zien. (121) Chandler, in een poging zijn theorie te bewijzen, ontkent die invloed ronduit. Wat het onderzoek van Arnoldus heel mooi laat zien is hoe de heren (de broers, zonen en kleinzonen, ooms en neven) generaties lang een rol bleven spelen ook binnen grote en succesvolle bedrijven. Wat hun rol precies was verschilde per bedrijf en per tijdvak, maar bezit, invloed en succes lieten zich wel degelijk combineren en continueren. Met dit inzicht brengt Arnoldus het *Family firm debate* een belangrijke stap verder.

Marlou Schrover

F. Carton de Tournai, G. Janssens, ed., *Joseph Pholien. Un homme d'État pour une Belgique en crises* (Collection Histoire; Bierges: Éditions Mols, 2003, 354 blz., ISBN 2 87402 049 4).

België telt tal van vooraanstaande politici die (nog) geen voorwerp zijn geweest van een grondige, wetenschappelijke biografie. Het leven van andere figuren heeft dan weer diverse historici geïnspireerd, leidde tot een hele reeks levensbeschrijvingen en -analyses, zelfs tot een historisch debat. Het is vaak niet te voorspellen wie wel of niet wordt uitverkoren als onderwerp van een historische biografie. De beschikbaarheid van een rijk en goed ontsloten persoonsarchief, de stimuli die nabestaanden geven en/of de inspanningen dienaangaande van aspirant-biografen lijken doorslaggevend factoren. Het proces van 'natuurlijke (wetenschappelijke) selectie' dat bepaalt of iemands leven waardig wordt geacht voor een wetenschappelijke biografie, zou misschien eens nader moeten worden onderzocht.

Dat alles neemt niet weg dat een biografische benadering van de geschiedenis vaak verrassende inzichten kan aanleveren. Dat is ook zo voor de bundel die werd gewijd aan het leven van Joseph Pholien (1884-1968), advocaat, pas op 51 jarige leeftijd katholiek senator, minister van justitie (1938-1939; 1952), premier (1950-1952) en minister van staat (1966). Eind 1999 beslisten diens erfgenamen Pholiens papieren in bewaring te geven bij het Archief van het Koninklijk Paleis te Brussel. Eén van de kleindochters, historica Françoise Carton de Tournai, maakte er een toegang op. Het concept van de voorliggende bundel is tijdens die werkzaamheden gegroeid. Het boek beoogt geen totaalbiografie maar wil eenvoudigweg enkele belangrijkste thematische lijnen uit de biografie van de betrokkene in perspectief plaatsen. Na een inleidende biografische schets (van wel 66 pagina's!) door kleindochter Carton de Tournai, grotendeels gebaseerd op Pholiens onuitgegeven memoires, volgen negen bijdragen. Ze vertonen qua omvang en diepgang wel wat verschillen. Hun goede afbakening leidt echter nauwelijks tot storende herhalingen of recapitulaties. Fred Stevens (KU Leuven) behandelt de geschiedenis van de 'Conférence du Jeune Barreau' van Brussel, een vereniging van jonge advocaten verbonden aan de Brusselse balie. Emmanuel Gerard (KU Leuven) biedt een zeer grondige en pertinente analyse van Pholiens positie in de katholieke partij en de CVP. Hij maakt duidelijk hoe Pholien, voor 1940 duidelijk verankerd in de rechtervleugel van de katholieke partij, na de Tweede Wereldoorlog politiek overleefde maar wel snel een politicus oude stijl werd. Francis

Delpérée (UCL) en Fabrice Maerten (Soma) belichten de rol van Pholien tijdens de bezetting. Zijn begeerde juridische adviezen, bijvoorbeeld met betrekking tot de positie van de koning na de Belgische capitulatie in mei 1940, bewijzen dat de oud-minister (maar vooral succesvolle advocaat en knappe jurist) wel degelijk een zeer invloedrijk man was geworden. Ook Herman van Goethem (Universiteit Antwerpen) toont dit aan door zijn analyse van Pholiens (matigende) houding ten opzichte van de repressie. Diens belangrijke rol in de koningskwestie en zijn verhouding ten opzichte van de koninklijke familie worden belicht door Gustaaf Janssens (archivaris Koninklijk Paleis). Michel Dumoulin (UCL) biedt het verhaal van Pholiens korte premierschap. Jean-Pierre Nandrien (FUSL) schijnt licht op Pholiens tweede ministerschap van justitie (1952). Zana Aziza Etambala tenslotte gaat in op de grote interesse en bekommernis van de protagonist voor Belgisch Kongo en zijn inzet voor de (oud-)kolonie.

Al deze historici bieden de lezer, door- of langsheen de loopbaan van Pholien een boeiende synthese van ca. dertig jaar politieke geschiedenis. Toch blijft de lezer ietwat op zijn honger. Hoewel de belangrijke dossiers en gebeurtenissen waarbij Pholien betrokken was, zeer adequaat worden geanalyseerd, biedt de bundel uiteindelijk geen duidelijke evaluatie van Pholiens politieke agenda, zijn realisaties, de netwerken waarin hij functioneerde, laat staan van zijn persoonlijkheid en zijn invloed. Samen met de auteurs van het besluit moet misschien worden aangenomen dat er na het lezen van deze biografische bundel een beeld overblijft 'd'un homme désintéressé, d'un lutteur et d'un sage.' (335) Bijkomend onderzoek zal ongetwijfeld bijkomende nuances aanbrengen in dit wat rechtlijnige profiel.

Peter Heyrman

S. van den Bergh, *Verdeeld land. De geschiedenis van de ruilverkaveling in Nederland vanuit een lokaal perspectief, 1890-1985* (Dissertatie Wageningen 2004, *Historia Agriculturae* XXXV; Groningen, Wageningen: Nederlands agronomisch instituut, 2004, 248 blz., ISBN 90 8504 004 3).

De regionale identiteit van de verschillende Nederlandse cultuurlandschappen is door ruilverkavelingen, vrijwillige kavelruil en door egalisatie, waar elk loonwerkersbedrijf patent op lijkt te hebben, in nog geen honderd jaar sterk aangetast. De voortschrijdende technische mogelijkheden maakten dat het landschap steeds ingrijpender kon worden aangepast aan de nieuwe eisen die aan het boerenbedrijf werden gesteld, of is het juist andersom. Zonder al te nostalgisch te worden is het wrang, tijdens een tocht door het behoorlijk gestripte landschap rondom Heusden, waar eigenlijk alleen de dijken en enkele wegen nog herinneren aan de oude landinrichting, de eerste percelen al weer braak te zien liggen. Ook in andere delen van Nederland, waar de grondgebonden landbouw in toenemende mate tot het verleden lijkt te gaan behoren — de discussie over de koe in de Hollandse wei is daar een uitvloeisel van — neemt het oppervlak ongebruikte grond snel toe. Als deze gronden niet meer worden onderhouden, of worden 'teruggegeven aan de natuur', verliest het Nederlandse landschap snel haar specifieke cultuurwaarden, en niet alleen door het optrekken van VINEX-lokaties. Hoewel verheffing van de boerenstand en verbetering van de bedrijfsvoering tot de uitgangspunten van de ruilverkaveling behoorden, rijst, in retrospectie, de vraag, of de vernietiging van het historisch-gegroeide cultuurlandschap opwoog tegen enkele decennia topopbrengsten.